

maans-Latijnse dualiteit' (cliché dat de Belgische cultuur nu eens als een bewonderenswaardig trait-d'union en dan weer als een in wezen onmogelijke bastaardconstructie presenteerde). De doodoener van de noodzaak tot 'verder onderzoek' past hier dan ook niet: wat dit diepgravend ontgonnen onderzoeksveld nodig heeft, is veeleer een krachtige synthese.

Sophie de Schaepdrijver

E. de Roodt, *Oorlogsgasten. Vluchtelingen en krijgsgevangenen in Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog* (Zaltbommel: Europese Bibliotheek, 2000, 464 blz., f49,-, ISBN 90 288 1426 4).

Vrijwel meteen na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog kwamen er stromen vluchtelingen op gang richting Nederland. Belgische burgers en Belgische, Duitse en Engelse militairen weken uit naar neutraal terrein. Later kwamen er deserteurs, ontsnapte of op repatriëring wachtende krijgsgevangenen en opnieuw burgervluchtelingen bij. De geschiedenis van al deze groepen op drift is nog niet eerder samenhangend beschreven. Evelyn de Roodt heeft daar nu een begin mee gemaakt. Van de drie invalshoeken die zij kiest — politiek, juridisch en sociaal — komen vooral het eerste en laatste aspect uitgebreid aan bod. De Roodt beschrijft het overheidsbeleid en de beleving van de betrokkenen zeer gedetailleerd. Conclusies laat zij echter achterwege en dat blijft daarmee een aanknopingspunt voor vervolgonderzoek.

Al in het eerste hoofdstuk over de opvang en internering van militairen wordt duidelijk dat de overheid voor een toen ongekende opgave werd geplaatst. Het ontbreken van regelgeving leidde tot een soort permanente crisissituatie waarin de ene verordening de andere opvolgde en gemeenten en instellingen continu moesten improviseren. Uitgeweken militairen konden niet opgevangen worden door particulieren, zoals aanvankelijk met veel Belgische burgervluchtelingen gebeurde. Volgens internationale verdragen moesten zij worden geïnterneerd om te voorkomen dat ze zich via het neutrale Nederland opnieuw bij hun legers zouden voegen. Vooral de eerste maanden van de oorlog werd het ene na het andere provisorische interneringsdepot opgericht. Omdat de situatie in de kampen voor geïnterneerde militairen, krijgsgevangenen en deserteurs vaak schrijnend was — en de pers daar gedurig lucht van kreeg — werden er in de loop der tijd enkele opgeknapt, verbeterd of gesloten. Niettemin bestonden er grote verschillen tussen de kampen en was het afhankelijk van de plaatselijke commandant welke vrijheden — of straffen — men kreeg.

Afstemmingsproblemen tussen hogere en lagere overheden bleven gedurende de hele oorlogsperiode veelvuldig voorkomen. Zo was vanaf het begin van de oorlog bepaald dat de kosten voor de opvang van vluchtelingen door de gemeenten werden voorgeschoten. Na de oorlog zouden de oorlogvoerende partijen de kosten voor de geïnterneerde militairen aan het Rijk vergoeden. Het financiële risico lag daarmee vooralsnog bij de gemeenten, wat tot een eindeloos heen en weer zenden van vluchtelingen leidde. Door het beschrijven van de willekeur en als reactie daarop het stapje op stapje uitbreiden van de regelgeving laat De Roodt zien hoe ook in Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog de overheidsinvloed flink toenam.

De talrijke foto's in het boek geven, naast de gedetailleerde beschrijvingen van de praktische leefomstandigheden in de kampen, een levendig beeld van de sociale situatie in Nederland. Zo zien we de Nederlanders massaal per auto naar de grens trekken in de hoop een glimp op te

vangen van het Duitse leger dat België binnenmarcheert: een staaltje van onvervalst ramp-toerisme.

De sociale invalshoek komt niet altijd zo goed uit de verf. Soms hapert de schrijfstijl en leunt De Roodt zwaar op haar bronnen. Dit valt vooral op wanneer ze gebruik maakt van een geschrift uit 1923 van ene kolonel J. T. Oosterman, *De geschiedenis van de interneering. De interneering van vreemde militairen in Nederland gedurende de oorlogsjaren van 1914-1919* (Den Haag, 1923). Zo is er op pagina 96 een passage te lezen over 'minder aangepaste lieden die voortdurend de orde verstoorden met vechtpartijen en dronkenschap en pogingen deden de andere geïnterneerden op te hitsen tegen het militair gezag'. De lezer krijgt het vermoeden dat Oosterman hier letterlijk is aangehaald. De Roodt voegt hier zelf aan toe dat '(o)mdat bij dit slag mensen geen enkele interne straf effectief bleek, werd gedacht aan het oprichten van een speciaal tuchtkamp'. Oostermans ideeën over 'minder aangepaste lieden' horen in de tijd waarin hij zijn geschrift opstelde. Het is bevreemdend wanneer dit overgenomen wordt in een modern werk.

Zulke passages zijn jammer, omdat De Roodt in principe prima in staat is zich los te maken van haar bronnen en deze kritisch tegemoet te treden. Dit blijkt bijvoorbeeld uit haar kanttekening bij de uitgebreide op de borstklopperij waarmee de Nederlanders elkaar en de Belgische vluchtelingen inpeperden hoe gastvrij men wel niet was. Het citaat uit het *Algemeen Handelsblad* over de 'vaak kinderlijk eenvoudige Belgen' plaatst zij dan ook tussen aanhalingstekens.

Helaas ontbreekt er aan het boek een concluderend hoofdstuk, wel biedt de epiloog een interessant einde. De Roodt neemt ons mee naar wat er rest van het verblijf van al deze vluchtelingen in Nederland. De kampgevangenis van het Duitse kamp in Wolfheze doet nog dienst als paardenstal. In Uden draagt een bedrijventerrein op de plek van het Belgische opvangkamp de naam Vluchtoord. Rotterdam kent nog altijd de Neutraal Bar en in Amersfoort is het Belgenmonument te bewonderen. Na lezing van het boek mag dus rustig geconcludeerd worden dat ook in het neutrale Nederland de Eerste Wereldoorlog nog voortleeft.

Ismee Tames

O. Boehme, *Revolutie van rechts en intellectuelen in Vlaanderen tijdens het Interbellum* (Ideeën-historische bijdragen; Leuven, Leusden: Acco, 1999, 278 blz., f68,50, ISBN 90 334 4384 8).

De jonge Leuvense historicus Boehme heeft met zijn ambitieuze studie over rechtse revolutionaire intellectuelen in Vlaanderen een belangwekkend boek gepubliceerd. Terwijl de stroom publicaties over radicaal rechts in België maar voortdurend blijft aanhouden, heeft hij kans gezien een werkelijk vernieuwende bijdrage te leveren. Voor België werd door Eric Defoort al in 1978 een ideeënhistorische studie over de verwerking van het gedachtegoed van de Action Française gepubliceerd. De meeste andere werken over het fascisme en uiterst rechts in België en Nederland behoorden tot het narratieve genre en handelden dus voornamelijk over partijen en personen zonder diep op de ideeën in te gaan. Een theoretisch kader ontbrak meestal. Terrecht wees A. A. de Jonge op deze opvallende ommissie in een aantal van zijn recensies. Het was juist De Jonge, die zich dit ontbreken van een theoretische aanpak aantrok, omdat hij als eerste voor het Nederlandse taalgebied het vernieuwende werk van Ernst Nolte introduceerde. Naast De Jonge hield alleen H. W. von der Dunk zich met theoretische vragen op dit terrein bezig.